

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**МАРЕНИЧ Т.Г., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
ЛУЦЕНКО О. А., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ
П. ВАСИЛЕНКА**

*Розглянуто напрями фінансування матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників.
The article has been considerate of the financial of material and technical base of agricultural producers*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В аграрній сфері склалася критична ситуація з технічним забезпеченням галузей агропромислового комплексу. Сільськогосподарські підприємства лише на 45-58% від технологічної потреби забезпечені технікою, з якої майже 90 % потребує заміни. Кількість зношеної техніки, яку щороку списують підприємства, значно перевищує кількість, що закуповується. Крім того, низький рівень її якості та надійності призводить до збільшення строків виконання механізованих робіт, річного та сезонного навантаження на машинно-тракторний парк і втрат сільськогосподарської продукції. Система технічного сервісу не функціонує. Витрати, пов'язані з ремонтом і технічним обслуговуванням машин і обладнання щороку зростають. Загальна потреба села в фінансових ресурсах залишається високою, а із бюджету надходять кошти в недостатньому розмірі. Такий кризовий стан із оновленням матеріально-технічної бази вимагає прийняття кардинальних державних організаційно-економічних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання технічного оновлення сільськогосподарських підприємств розглядають М. Я. Дем'яненко, Я.К. Білоусько, А. В. Бурилко, П. А. Денисенко, М. Й. Малік та ін. Однак в дослідженнях цих авторів недостатньо розкрито вплив ринкових важелів у поєднанні з державною підтримкою на формування матеріально-технічної бази агропідприємств.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз основних організаційно-економічних заходів державного регулювання щодо оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектора та визначення напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Міністерством аграрної політики України протягом останніх років здійснюється ряд заходів з надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам для придбання сільськогосподарської техніки. Основними складовими державної підтримки технічного оновлення в сільському господарстві України в 2003-2009рр. були: - часткова компенсація вартості нової техніки вітчизняного виробництва, придбаної товаровиробниками; - бюджетна підтримка операцій по лізингу сільськогосподарської техніки; - часткова компенсація відсотків по кредитах.

Це демонструє наявність певних недоліків в реалізації регуляторної політики держави в сфері матеріально-технічного забезпечення. В табл. 1 наведено динаміку фінансування видатків по Міністерству аграрної політики за рахунок коштів загального фонду Держбюджету України.

Таблиця 1

Обсяги витрат по Мінагрополітики за рахунок коштів загального фонду Держбюджету, млн.грн.

Показники	Роки						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Фактично виділено, всього	2014,2	2468,4	4406,4	5575,6	7107,4	10441,3	4383,6
В т.ч. на підтримку розвитку підприємств агропромислового комплексу	1332,8	1608,5	1872,4	2355,4	3712,4	6391,1	935,2
В т.ч. на часткову компенсацію вартості складної с.-г. техніки вітчизняного виробництва	-	36,2	116,	-	99,8	97,1	-
Заходи по операціях по лізингу вітчизняної с.-г. техніки	95,0	-	-	5,0	120,0	40,0	-
Здійснення фінпідтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів	74,8	141,5	415,1	319,5	551,3	1021,3	300,0

За 2003-2009 рр. в Україні збільшилися обсяги видатків в 2,2 рази, а на підтримку розвитку підприємств АПК навпаки зменшилися на 30%. Якщо на підтримку АПК в 2003 р. припадало 66% загальних видатків, то в 2009 р. - тільки 21%.

В табл. 2 наведено обсяги коштів Державного і обласного бюджетів, використаних підприємствами АПК Харківської області за програмами підтримки сільського господарства.

Таблиця 2

Обсяги коштів Державного і обласного бюджетів, використаних підприємствами АПК Харківської області за програмами підтримки сільського господарства, млн. грн.

Назва програм	Роки
---------------	------

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008
За рахунок державного бюджету										
Здійснення фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здепешлення коротко- і довгострокових кредитів	3,3	7,4	6,1	21,9	6,7	21,4	13,3	20,3	38,9	17,74
Часткова компенсація вартості складної техніки	-	-	0,9	0,8	0,6	5,3	1,1	7,64	5,74	-
Разом	5,3	10,93	10,1	37,9	39,4	47,5	102,8	108,5	131,9	32,1
За рахунок обласного бюджету										
Програма виробництва сільськогосподарської техніки і забезпечення нею агропромислового комплексу Харківської області	-	-	-	1,9	0,3	0,4	-	1,0	0,915	-
Разом за рахунок державного і обласного бюджетів	5,3	10,93	14,4	39,8	40,4	47,9	105,9	114,3	133,9	32,1

Питома вага коштів на підтримку сільського господарства в АПК через механізм здепешлення коротко- і довгострокових кредитів Харківської області за рахунок Державного бюджету зменшилася з 62,3 % в 2000 році до 55,3 % в 2009 році. Фінансування програми виробництва сільськогосподарської техніки і забезпечення нею підприємств АПК за рахунок обласного бюджету в окремі роки (2000, 2002, 2006 і 2009) зовсім не передбачалося. Питома вага коштів обласного бюджету у сукупному обсязі коштів підтримки скоротилася з 4,8 % у 2003р. до 0,7 % у 2008р. В такому обсязі фінансування аграрного сектора є недостатнім для вирішення проблеми технічного забезпечення підприємств, що стримує придбання сучасної техніки. В табл. 3 наведено інформацію про придбання техніки за 2006 – 2009 роки в Харківській області.

Таблиця 3

Придбання сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва сільськогосподарськими підприємствами Харківської області за 2006 – 2009 рр.

Роки	Вітчизняного виробництва									
	Всього по регіону		За власні кошти		З частковою компенсацією вартості		На умовах фінансового лізингу		За пільгові кредити	
	од.	тис. грн.	од.	тис. грн.	од.	тис. грн.	од.	тис. грн.	од.	тис. грн.
2006	1246	75609	1155	65735	51	6334	40	3540		
2007	1758	132545,2	1459	102252,8	229	220030,2	70	8262,2		
2008	1238	163290,4	970	110981,3	167	23011,4	40	21317,4	61	7980,0
2009	412	61459,9	383	54702,0	29 од. на суму 6757,5 тис.грн.					

В 2009 році чисельність техніки у натуральному виразі скоротилася в рази, у т.ч. вітчизняного виробництва у 3 рази. При цьому питома вага на умовах лізингу, з частковою компенсацією вартості, за пільгові кредити скоротилася з 15 % до 12,3 % у структурі витрат за власні кошти.

Важливим кроком у напрямі поліпшення технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств було передбачення у загальному та спеціальному фондах Держбюджету коштів на часткову компенсацію вартості складної техніки вітчизняного виробництва в розмірі 30%. Вказані кошти направлялися на: підтримку виробників техніки та стимулювання попиту з боку сільськогосподарських виробників.

На часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки витрати по Міністерству аграрної політики України, затверджені державним бюджетом України, на сільське господарство скоротилися з 276 млн.грн. у 2002р. до 97,1 млн.грн. у 2008р. В 2009р. взагалі не передбачалось фінансування такого заходу. В Харківській області в 2002 році вони склали 6,3 %, в 2005р. – 11,1%, а в 2008р. лише 4,3%. Проте багатьом сільськогосподарським підприємствам було дуже складно одноразово сплачувати 70% вартості складної техніки й необхідно було вишукувати можливості залучення довгострокових кредитів. Як відомо на ці цілі пільгове кредитування не поширюється. Негативним моментом залишається й невідповідність ціни та якості техніки. Таким чином, покупець компенсував частку витрат за неповне використання виробничих потужностей відповідних машинобудівних заводів. Отже таке стимулювання вітчизняного машинобудування відбувалося за рахунок сільськогосподарських виробників. Внаслідок цього можна стверджувати, що часткова компенсація державою вартості складної сільськогосподарської техніки не призвела до збільшення рівня технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств.

Іншим заходом держави було фінансування закупівлі сільськогосподарської техніки за рахунок коштів держбюджету та передачі її у фінансовий лізинг, який є одним із найбільш поширених у світовій практиці форм фінансування. Основна відмінність українського лізингу від західного полягає в тому, що основним інвестором є держава, надаючи державній компанії НАК “Укראгролізинг” бюджетні кошти. Компанія, регулярно збираючи лізингові платежі з лізингоодержувачів, повертає кошти до бюджету.

З 1998 по 2008 роки в Україні сільськогосподарським товаровиробникам поставлено на умовах фінансового лізингу 19,2 тис. одиниць техніки на суму близько 1,5 млрд. грн., у тому числі 6,0 тис. тракторів, понад 700 зернозбиральних комбайнів, 9,7 тис. одиниць ґрунтообробної та посівної техніки, 262 од. кормозбиральних комбайнів, 9,7 тис. од. ґрунтообробної та посівної техніки, 262

кормозбиральних машин, 380 бурякозбиральних комбайнів та ряд інших машин. Однак загальна частка лізингових інвестицій у коштах витрачених на придбання машин та обладнання сільськогосподарськими товаровиробниками залишається незначною (7,1%).

Щодо Харківської області, то за 1998-2009 роки було придбано техніки на умовах фінансового лізингу на суму 61685,2 тис. грн., що становило майже 12 % загального придбання техніки (табл.4).

Таблиця 4

Обсяги поставок техніки на умовах лізингу Харківською філією НАК "Укragролізинг"

Показник	Роки									
	1998-2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість підприємств, що скористались лізингом,	12	6	10	8	41	26	18	23	14	7
Кількість техніки, одержаної на умовах лізингу, всього од. з них:	193	184	819	24	77	66	44	70	186	40
Трактори	60	7	9	11	9	16	16	13	23	7
Зернозбиральні комбайни	-	-	-	-	5	7	2	5	10	6
Плуги	10	2	-	-	-	-	4	2	-	2
Сівалки	5	1	2	6	28	12	3	24	-	-
Інші	20	8	8	7	35	26	19	26	163	5
Сума, тис. грн.	6480,6	287,4	1746,6	1215	5467	7277	3541,0	8262	21317	6091,6

Однак, як показав аналіз, цей захід також не приніс бажаного результату, що свідчить про наявність недостатньо досконалих підходів в механізмі надання лізингових послуг. Відсоток повернення лізингових платежів залишається дуже низьким, а кількість техніки у сільськогосподарських підприємствах продовжує зменшуватись. В Харківській області заборгованість на кінець року становила в 2001 році- 1711 4 тис.грн., а в 2008 – 1065,3 тис.грн.

До того ж мають місце факти нецільового використання розпорядниками коштів державного бюджету та недостатньої роботи щодо забезпечення сільськогосподарських товаровиробників технікою. Причинами такої ситуації є обмеженість коштів, що виділяються для цього бюджетом, незадовільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, їх неспроможність вчасно і в повному обсязі сплачувати лізингові платежі.

Значним поштовхом для активізації процесу лізингової діяльності має стати державне регулювання лізингових правовідносин (контроль за цінами на техніку, здешевлення нотаріальних послуг при оформленні лізингової угоди, належний механізм страхування заставного майна, узгодження із амортизаційною, податковою та кредитною політикою, а також створення сприятливих передумов для поширення лізингу відповідно до Програми розвитку лізингу в Україні.

Протягом 2003-2009 рр. Міністерством аграрної політики надається фінансова підтримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів (з урахуванням відсотків та всіх витрат, пов'язаних з обслуговуванням кредиту). В результаті сільськогосподарська техніка надається сільськогосподарським виробникам та іншим суб'єктам господарської діяльності у розстрочку та у фінансовий лізинг. Державна бюджетна підтримка через механізм часткової компенсації вартості кредитів сприяє підвищенню їх забезпеченості банківськими кредитними ресурсами.

Таблиця 5

Придбання сільськогосподарської техніки господарствами Харківської області за довгостроковими кредитами за 2006-2008 рр.

	Марка техніки	Всього		в т. ч. вітчизняного виробництва		іноземного виробництва	
		кількість, одиниць	вартість тис. грн.	кількість, одиниць	вартість тис. грн.	кількість, одиниць	вартість, тис. грн.
2006р.	Трактори	75	22468,2	43	3834,1	32	18634,1
	Зернозбиральні комбайни	49	33020,22	2	993	46	31817,22
	Бурякозбиральні комбайни	13	22576,8	-	-	13	22576,8
	Інші комбайни	4	2265,2	-	-	4	2265,2
	Інша сільгосптехніка	158	21520,16	-	-	158	21520,16
	Разом	299	101850,6	45	4827,1	253	96813,42
2007р.	Трактори	94	39700,9	46	6028,3	48	33672,6
	Зернозбиральні комбайни	54	54117,4	-	-	54	54117,4
	Інші комбайни	1	286,0	-	-	1	286,0
	Інша сільгосптехніка	169	33116,0	-	-	169	33116,0
	Разом	318	127220,26	46	6028,3	272	121192,0
2008р.	Трактори	111	63599,1	44	7700,1	67	55899
	Зернозбиральні комбайни	59	79114,4	-	-	59	79114,4

Інші комбайни	6	14067,3	-	-	6	14067,3
Інша сільгосптехніка	178	68322,2	36	4923,8	142	63398,4
Разом	354	225103,0	80	12623,9	274	212479,1

Проведені дослідження показали, що програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів не позбавлена недоліків, що перешкоджають ефективній її дії. Так, наприклад, значним недоліком досліджуваного механізму є невідповідність деяких напрямів цільового використання пільгових кредитів економічно обґрунтованими строками кредитування. Низька прибутковість аграрного бізнесу не дає змоги відшкодувати більшість із передбачених пільговим механізмом середньострокового кредитування витрат у зазначені строки (до 3 років). Це підтверджують також результати проведених досліджень Інституту сільського господарства Полісся, за даними якого близько 64 % сільськогосподарських підприємств мають потребу в довгостроковому кредитуванні терміном (від 5 до 20 років), 16% - необхідні середньострокові кредити (від 1 до 5 років)[3].

Недосконалість механізму розподілу лімітів бюджетних коштів між регіонами, який здійснюється пропорційно середньорічному обсягу виробництва валової продукції сільського господарства не є доцільним. Більш ефективним було б виділення бюджетних коштів регіонам за їх фактичною потребою, або розподіл коштів за кредитоемістю сільськогосподарських підприємств.

Проте, як зазначає М. Й. Малік, не повністю використано механізм часткової компенсації кредитів. Зокрема, це відмова в наданні кредитів збитковим підприємствам, навіть за наявності застави, відсутність кредитної історії у позичальників – новостворених підприємств і високі заставні вимоги до забезпечення кредитів [4]. У Порядку використання коштів на здійснення фінансової підтримки записано, що допуск сільськогосподарських підприємств до пільгового кредитування здійснюється на конкурсній основі. За зауваженням М.Я. Дем'яненка [5] для таких економічних операцій як кредитування конкурси взагалі є недоцільним і основною умовою одержання кредиту повинна бути можливість своєчасного його погашення.

Отже банківське кредитування поки не відіграє суттєвої ролі в розвитку сільськогосподарської галузі. Проте вже помітні позитивні тенденції щодо зростання обсягів кредитування з боку вітчизняних комерційних банків, у тому числі й пільгового кредитування. Державна підтримка аграрних підприємств через механізм часткової компенсації вартості кредитів також сприяє підвищенню їх забезпеченості банківськими кредитними ресурсами.

Аналіз існуючого порядку державної підтримки технічного оновлення аграрного виробництва свідчить про необхідність його вдосконалення. Особливу увагу треба звернути на її вкрай обмежені розміри. Міністерством аграрної політики на підтримку розвитку підприємств АПК в 2009р. фактично виділено 93527,6 тис.грн., проте на заходи здійснення фінансової підтримки підприємств через механізм часткової компенсації вартості складної техніки і по операціях фінансового лізингу вітчизняної техніки не планувалося фінансування зовсім.

Висновки. Отже, незважаючи на деякий стимулюючий вплив держпідтримки галузі технічне оновлення сільського господарства під час виходу із трансформаційної кризи не було забезпечено.

Причинами низької результативності держпідтримки технічного оновлення в сільському господарстві України стали недостатність і нестабільність бюджетного фінансування, недостатній фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників, нечітке визначення суб'єктів підтримки. Для удосконалення механізму держпідтримки доцільно:

- визначити критерії розподілу бюджетних коштів;
- запровадити механізм участі сільськогосподарських товаровиробників у програмах державної фінансової підтримки на умовах рівного доступу та ефективного використання коштів;
- збільшити обсяги фінансування і впровадити відповідну систему контролю;
- підвищити ефективність видатків бюджету для підтримки аграрного сектору економіки шляхом запровадження програмно-цільового методу формування та використання бюджетних коштів;
- проводити моніторинг виконання бюджетних програм, за результатами якого скасовувати неефективні програми та спрямовувати фінансові ресурси на виконання тих програм, які найбільше відповідають цілям держпідтримки;
- забезпечити інформаційне супроводження становлення і функціонування вторинного ринку техніки;
- сприяти підвищенню ролі фінансового лізингу в комплектуванні технічними засобами сільськогосподарських підприємств до 15-20%.

Література.

1. Білоусько Я. К. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / Я. К. Білоусько, А. В. Бурилко, П. А. Денисенко [та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. –132с.

2. Онегина В. М. Государственное регулирование и активизация инвестиций в АПК Украины. / В. М. Онегина/ Роль инноваций в развитии агропромышленного комплекса. – М.: ВИАПИ им. А. А. Никонова : “Энциклопедия российских деревень”, 2008. – с. 733.
3. Гудзь О. Е Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів / Гудзь О. Е., Сомик А. В. // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С.54-63.
4. Малік М. Й. Фінансово – кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М. Й Малік // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 47-3.
5. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / Доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів – аграрників 26-27 квіт. 2007 р. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2007. – 64 с.